

İQTİSADI ELMLƏR

UOT 339.9

QLOBALLAŞAN DÜNYADA BEYNƏLXALQ TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN OLUNMASI PROBLEMLƏRİ

Aqşin HAQVERDİYEV*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21 fevral 2024; çapa qəbul edilmişdir: 14 mart 2024; online-da çap edilmişdir: 24 may 2024.

Received: 21th of February, 2024; accepted: 14th of March, 2024; published online: 24th of May, 2024.

Açar sözlər: *beynəlxalq münasibətlər, beynəlxalq təhlükəsizlik, dövlət təhlükəsizliyi, təhdidlər*

Giriş

Təhlükəsizlik anlayışı bütün digər anlayışlar kimi zamanla tarixin gətirdiyi bir çox fərqli faktlarla dolu bir anlayışa çevrilmişdir. Keçmişdən bu günə olan milliləşdirmə prosesində təhlükəsizlik iki kateqoriyaya bölünmüşdür: daxili və xarici. Daxili təhlükəsizlik dövlətin hüduqları daxilindəki əraziləri əhatə etdiyi halda, xarici təhlükəsizlik dövlətin hüduqlarından kənar əraziləri əhatə edir. Hər hansı bir ölkə öz təhlükəsizliyini təhdid edən elementlərə qarşı daxili təhlükəsizlik üçün hüquq-mühafizə qüvvələrini gücləndirərkən, xarici təhlükəsizlik üçün dəniz və hərbi potensialı artırır. Lakin qloballaşan milli dövlətlər üçün bu vəziyyət bir qədər fərqlidir. Çünki onların təhlükəsizliyini təhdid edən konkret deyil, mücərrəddir və ən güclü silahı informasiyadır. Beynəlxalq təhlükəsizlik anlayışı müxtəlif qaydalar çərçivəsində araşdırılır. Silahlanma, nüvə təhlükəsi, ətraf mühitin çirklənməsi, zəif inkişaf və milliləşdirilmiş cinayətkar fəaliyyətlərin artan təsiri təhlükəsizliyin qlobal miqyasda araşdırılmasına səbəb olub.

Qloballaşma bu gün beynəlxalq münasibətlərdə baş verən inkişaf və dəyişiklikləri izah edən əsas anlayış kimi meydana çıxır. Qloballaşma ilə müxtəlif coğrafiyaların və hətta uzaq bölgələrin qarşılıqlı asılılığı və əlaqələri artmışdır. Qloballaşma yeni anlayış olmasa da, soyuq müharibədən sonrakı dövrdə təhlükəsizliyin subyektinə çevrilmişdir.

Soyuq Müharibədən sonrakı dövrdə qloballaşma transformasiyaya uğramış və təhlükə sahələri artmışdır. Təhlükəsizlik anlayışına iqtisadi və ekoloji məsələlərin, eləcə də hərbi təhlükəsizlik məsələlərinin əlavə edilməsi təhlükəsizlik anlayışının “genişlənməsi” prosesidir. Təhlükəsizlik məsələsinə dövlətlərdən başqa insanların və cəmiyyətin təhlükəsizliyinin də daxil edilməsi təhlükəsizliyin “dərinləşdirilməsi” prosesini təşkil edir (3, s. 220).

Qloballaşma milli dövlətlərin təhlükəsizlik paradigmasını mahiyyətcə dəyişdirdi və onların təhlükəsizliyi üçün bir çox yeni təhdid və risklərin yaranmasına səbəb oldu. Qloballaşmanın təsiri ilə milli dövlətlər, xüsusən də, iqtisadi quruluş və suverenlik ümumi

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti
e-mail: akshin_haqverdiyev@mail.ru
ORCID: 0009-0007-6881-8836

mənfi təsirə məruz qalır və nəticədə baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmağa çalışırlar. Ona görə də, bu halda müharibə və təhlükəsizlik onların yaranma dinamikası və yaratdığı təsirlər baxımından nəzərdən keçirilir. Təhlükəsizlik anlayışı beynəlxalq və dövlətlərustü bir quruluş almışdır ki, onu yalnız milli dövlətlər çərçivəsində qiymətləndirmək olmaz. Bu səbəbdən, XXI əsrdə milli dövlətlərin təhlükəsizlik konsepsiyalarını yenidən nəzərdən keçirməsinə ehtiyac var.

Soyuq müharibə illərinin ideoloji mübarizə mühitində təhlükəsizlik anlayışı daxili və xarici təhlükəsizlik təhdidlərinin klassik anlayışı ilə məhdudlaşır. Qloballaşmanın sürətlənməsi, kapitalın və insan dövryyəsinin liberallaşması, nəqliyyat vasitələrinin inkişafı, beynəlxalq ticarətin artması və internet çox qısa müddətdə qloballaşır. Qloballaşmanın geniş istifadəsi və virtual dünyanın yaradılması ilə təhlükəsizlik mühiti çoxşaxəli və çoxölçülü sahəyə çevrilmişdir. İndiki vaxtda münaqişələr sürətlə sərhədləri aşmağa və qaçqın kütlələr digər ölkələr üçün yeni təhlükəsizlik problemləri yaradır.

Qloballaşma ilə birlikdə baş verən dəyişikliklər və yeni şərtlərlə təhlükəsizlik anlayışının genişləndirilməsi zərurəti yaranmışdır. Soyuq müharibənin başa çatması ilə təhlükəsizliyin dərinləşməsi və genişlənməsi müzakirə mövzusunda çevrilib. Təhlükəsizliyin genişləndirilməsi iqtisadi, ekoloji və insan hüquqları, eləcə də hərbi-siyasi məsələlər kimi geniş sahələri əhatə edir. Təhlükəsizliyin dərinləşdirilməsi təhlükəsizliyin təmin olunduğu sahələr və təhlükəsizliyin məqsədini əhatə edir. Təhlükəsizlik məsələsinin genişlənməsi və dərinləşməsi təhlükəsizlik təhdidlərinin çoxalması və qlobal xarakter alması ilə düz mütənəşib olan bir prosesdir.

1. Beynəlxalq münasibətlərdə təhlükəsizlik anlayışı

Beynəlxalq münasibətlərdə təhlükəsizlik anlayışından geniş istifadə olunsa da, ümumi tərif yoxdur və çoxlu qeyri-müəyyən izahlar mövcuddur. Bunun səbəbi insanların və cəmiyyətlərin müxtəlif siyasi və ideoloji baxışlarına və müxtəlif növ təhlükəsizlik ehtiyaclarına malik olmasıdır. Qida, sığınacaq və sağlamlıq kimi əsas ehtiyaclar universaldır. Lakin bu əsas ehtiyaclardan kənar qalan müharibə, sülh, dövlət və sinfi quruluş kimi hadisələr aktyorların və ya şəxslərin siyasi və ideoloji baxışlarından asılıdır və universal ola bilməz. Bu səbəblərə görə, ümumi təhlükəsizlik tərifini vermək çətinidir. Təhlükəsizlik anlayışını təyin edərkən bir çox dəyişənlər nəzərə alınmalı və dəyişən şərtlərə uyğun olaraq konsepsiya yenidən müəyyən edilməlidir. Bu vəziyyət anlayışın hər kəs üçün məqbul olmasına mane olur. Ancaq bir çox təriflərdə təhlükəsizliklə bağlı “təhlükə və qorxudan uzaq olmaq, təhlükənin olmaması” kimi ifadələrin işlədilməsi ortaq bir anlayışın olduğunu göstərir. Buradan da görüldüyü kimi, təhlükəsizlik və təhlükə anlayışı arasında birbaşa əlaqə mövcuddur (2, s. 497).

Bu gün beynəlxalq sistem bir-birini dəstəkləyən ziddiyyətli formasiyalarla formalaşır. Müasir beynəlxalq sistem iqtisadiyyat baxımından qlobal, iqtisadiyyatın ümumi dəyərləri baxımından universal, fəaliyyətində isə millətlərustüdür. Bununla belə, dünyada regional təşkilatlar, milli kimliklər və etnik millətçilik siyasətləri ilə bağlı fərqlər ortaya çıxır (4, s. 8).

Təhlükəsizlik anlayışı daha çox etibarsızlıq imkanlarının aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur. Güvənsizlik ehtimalı zorakılığa, məhrumiyyətlərə və yoxsulluğa məruz qalma ehtimalı deməkdir. Güvənsizlik imkanları riskləri gündəmə gətirir, risklər reallaşmaya yaxın olduqda müəyyən məqamda narahatlıq və qorxu yaradır, narahatlıq və qorxu yarıdan hər bir vəziyyət təhlükəli sayılır.

Beynəlxalq təhlükəsizlik strategiyası, dövlətlər arasında münasibətlərdə birbaşa tənzimləmə tələb edir; çünki bu seçim dövlətləri regional beynəlxalq sistemin şərtlərinə özlərini daha təhlükəsiz hiss edə biləcək şəkildə təsir göstərməyə və dəyişməyə məcbur

edir. Yəni geniş şəkildə izlənən beynəlxalq təhlükəsizlik strategiyalarından biri də, demokratik rejimləri gücləndirməklə daha təhlükəsiz dünya yaratmaqdır.

Beynəlxalq münasibətlər sahəsində təhlükəsizlik bu anlayışın gündəlik həyatda istifadəsindən fərqli mənə kəsb edir. Cəmiyyət daxilində təhlükəsizlik fərdlərin sosial təminatı və fiziki təhlükəsizliyini nəzərdə tutsa da, beynəlxalq arenada təhlükəsizlik əsasən güc siyasətinə əsaslanır. Məsələnin beynəlxalq təhlükəsizlik məsələsi olub-olmaması ilə bağlı fərq ənənəvi hərbi, siyasi yanaşma çərçivəsində tapıla bilər. Bu anlayışda təhlükəsizlik dövlətin yaşaması ilə bağlıdır və bunun üçün həyatı təhlükə var. Təhlükəsizlik anlayışı təhlükəni aradan qaldırmaq üçün fəvqəladə tədbirlərin görülməsini qanuni görür.

Dövlətlər qədim zamanlardan təhlükəsizliyi əsas məqsəd kimi saxlamış və buna görə də, güc anlayışına böyük əhəmiyyət vermişlər. Beynəlxalq münasibətlər sistemindəki bütün aktorların müxtəlif təhlükəsizlik axtarışları var. Sistemdəki bütün iştirakçılar fərqli təhlükəsizlik qavrayışlarına malikdirlər. Bu fərqlərin əsas səbəbi beynəlxalq münasibətlər sistemindəki aktorların gücündən, daxili dinamikasından, xarici siyasəti dərk etməsindən, imkanlarından, regional və qlobal proseslərə təsirindən asılıdır. Bu kontekstdə, demək olar ki, beynəlxalq münasibətlərdə təhlükəsizlik anlayışına bir neçə səviyyədə rast gəlmək olar (8, s. 155-156):

- a) bütün beynəlxalq sistemin təhlükəsizliyi;
- b) coğrafi və ya funksional alt sistemlərin regionlarının təhlükəsizliyi;
- c) dövlətin təhlükəsizliyi;
- d) cəmiyyətin təhlükəsizliyi;
- e) sosial alt qrupların təhlükəsizliyi;
- f) fərdlərin təhlükəsizliyi.

Lügət mənasında təhlükəsizlik ən ümumi formada qorxu və təhdidlərdən azad olmaq, təhlükələrdən uzaq olmaq kimi müəyyən edilir. Bu tərifə əsasən deyə bilərik ki, təhlükəsizliyin həm fiziki, həm də psixoloji ölçüləri, obyektiv və subyektiv tərifləri var. Tarix boyu təhlükəsizliyin fiziki ölçüsü vurğulanmış və dövlətlərin sərhədlərini başqa dövlətlərin təhdid və hücumlarından uzaq tutmaq dövlətlərin təhlükəsizlik anlayışının ən mühüm elementi kimi meydana çıxmışdır. Arnold Volfersin təhlükəsizliyi iki kateqoriyaya bölməsi – obyektiv və subyektiv təhlükəsizlik ədəbiyyatda ümumi qəbul edilmiş bir yanaşmadır. Müəllifə görə, obyektiv təhlükəsizlik heç bir təhlükənin olmadığı vəziyyətdir. Subyektiv təhlükəsizlik isə təhlükə gözləntisinin olmadığı, yəni qorxunun olmadığı vəziyyətdir. Obyektiv təhlükəsizlik təhlükənin olmadığına şübhə etməmək, subyektiv təhlükəsizlik isə şübhələnmək üçün heç bir təhlükənin olmadığına inanmaq deməkdir. Bu təriflərə görə, subyektiv təhlükəsizlik obyektiv təhlükəsizlikdən daha qeyri-müəyyən bir anlayışdır (9, s. 490).

Sosial elmlərdə bir anlayış olan təhlükəsizliyin mənası mübahisəli və birmənalı deyil. Təhlükəsizliklə bağlı razılaşıdırılmış təhlillərin əsas məqamı fərdlərə, cəmiyyətlərə, dövlətlərə və ya digər aktorlara qarşı təhdidlərdən azad olmaqdır. Beynəlxalq münasibətlərin anarxik xarakterinə görə, sağ qalmaqla bağlı narahatlıqlar təhlükəsizliklə məşğul olmağa səbəb olur. Bir dövlətin özünü təhlükəsiz hiss etməsi üçün o, “ya başqalarını ona hücum etməkdən çəkindirə bilməlidir, ya da hücumə məruz qaldıqda özünü uğurla müdafiə edə bilməlidir”. Əsasən hərbi terminlərlə müəyyən edilən milli təhlükəsizlik tarixən ədəbiyyatda üstünlük təşkil etmişdir. Onun əsas maraq dairəsi dövlətlərin özlərinə qarşı təhlükələrlə mübarizə aparmaq üçün inkişaf etdirməli olduğu hərbi vasitələr və imkanlardır. Dannreuther Roland öz təhlilinə siyasi, iqtisadi, sosial, ekoloji və hərbi ölçüləri daxil etməklə təhlükəsizliyi daha geniş beynəlxalq çərçivədə müəyyən etdi (7, s. 8-9).

Təhlükəsizlik anlayışı nəyə qarşı və nə üçün təhlükəsizlik suallarını soruşur. Beynəlxalq sistem inkişaf etdikcə, aktorların təhlükəsizliyin tərifləri də fərqli oldu və hər bir

aktor digəri üçün təhlükəyə çevrildi. Bu vəziyyət beynəlxalq sistemdə daha təhlükəsiz mühitin yaranmasına səbəb olub.

Beynəlxalq münasibətlər intizamında mühüm yer tutan milli güc ənənəvi təhlükəsizlik anlayışının əsası hesab olunur. Ənənəvi təhlükəsizlik yanaşmasına görə, milli güc və milli təhlükəsizlik bir-biri ilə iç-içə olan və bir-birindən ayrı düşünülə bilməyən anlayışlardır. Ənənəvi təhlükəsizlik yanaşması realistlərin yanaşması ətrafında formalaşmış və ilk olaraq milli təhlükəsizlik anlayışından istifadə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, milli təhlükəsizlik dövlətlərin zərərli təhlükələrdən azad olması kimi müəyyən edilə bilər. Milli təhlükəsizlik anlayışı milli dövlətlərin təhlükəsizlik narahatlıqlarını təsvir etmək üçün istifadə edilən bir termindir. Müvafiq olaraq, bir dövlətə fayda verən hər hansı element həmin dövlət üçün yaxşı, onun təhlükəsizliyinə təhlükə yaradacaq hər hansı element isə pis kimi xarakterizə edilə bilər. Təhlükəsizlik təriflərinin ortaq nöqtəsi güc və hərbi təhlükə ətrafında formalaşır. Milli təhlükəsizlik anlayışı bütün iqtisadi, hərbi, siyasi, sosial və texnoloji elementləri əhatə edir. Milli təhlükəsizlik elementləri ayrı-ayrı təhdidlər hesab edilsə də, bir-birindən müstəqil deyildir.

2. Qloballaşmanın beynəlxalq təhlükəsizlik sistemlərinə təsiri

Qloballaşmanı səciyyələndirən kommunikasiya, informatika, qlobal maliyyə-iqtisadiyyat və s. kimi hadisələr ümumiyyətlə inkişaf etmiş ölkələrin funksiyaları olduğundan və ən nüfuzlu transmilli şirkətlər, transmilli qeyri-hökumət təşkilatları inkişaf etmiş dünyada canlanaraq fəaliyyətlərini həyata keçirdikləri üçün, qloballaşma mahiyyət etibarilə inkişaf etmiş dünyanın bir hadisəsidir. Buna görə də, qlobal münasibətlər çox vaxt dominant mədəniyyətləri ön plana çıxarır və ənənəvi mədəniyyətləri arxa plana keçirir.

Qloballaşmanın ən böyük təsiri milli dövlət strukturlarına aiddir. Qloballaşma, beynəlxalq və millətlərustü strukturların inkişafı milli suverenliyin aşınmasına gətirib çıxarır və milli maraqların təmin edilməsinə yönəlmiş güc siyasətinin həyata keçirilməsini çətinləşdirir (5, s.12).

Qloballaşma mühitinin birbaşa və ya dolaylı təsirləri ilə təhlükəsizlik anlayışı da dəyişərək, öz şəklini dəyişir. Mövcud vəziyyətdən təhlükəsizlik anlayışı genişlənərək beynəlxalq və dövlətlərustü struktura çevrilib. Milli dövlətlər indi öz təhlükəsizlik konsepsiyalarını yeni şərtlərə uyğun olaraq dəyişdirməlidirlər.

Digər tərəfdən, önümüzdəki illərdə texnoloji inkişaf artan tempə davam edəcək; XXI əsrdə bəşəriyyətin istehsal etdiyi bütün texnoloji yığımların cəminə bərabər inkişafa nail olunacağı proqnozlaşdırılır. Bu inkişaf yenə çox geniş bir sahədə bəşəriyyətə təsir edəcək. Avtomatlaşdırma, süni intellekt, maşın rabitəsi və robot texnologiyasındakı inkişafın insanlarda, cəmiyyətdə və dövlətdə, xüsusilə sənaye və iqtisadiyyatda hansı köklü dəyişikliklərə səbəb olacağı müzakirə olunan aktual məsələdir.

Təhlükəsizlik fenomeni artıq dövlətlərin daxili məsələsi kimi və ya bir-birləri arasındakı münasibətlər çərçivəsində qiymətləndirilə bilməyəcək bir ölçü qazanmışdır. Beynəlxalq təhlükəsizlik problemləri klassik soyuq müharibə anlayışından çox kənarda nizamsız və asimmetrik bir ölçü qazanmış, ölçüləri dəyişdirərək milli dövlət mexanizmlərinə qarşı təhdidlər artmış, daxili təhlükəsizlik ehtiyacları üçün dövlətlərin yenidən təşkili səylərinə əlavə olaraq beynəlxalq əməkdaşlıq da zəruri olmuşdur.

Nəzarət oluna bilməyən qaçqın dalğaları özlüyündə təhlükəsizlik probleminə çevrilib. Ən son misal kimi Suriyadakı müharibə onun hüdudlarından kənara yayılan regional böhrana çevrilərək, İkinci Dünya Müharibəsindən bəri görünməmiş miqyasda qlobal qaçqın dalğası yaradıb.

Qloballaşma sayəsində inkişaf edən informasiya cəmiyyəti və texnologiyaları mürəkkəb struktur kimi ekoloji fenomenin funksiyalarını daha yaxşı başa düşməyə kömək edir. Bu istiqamətdə aparılan elmi araşdırmalar illərdir diqqətdən kənarda qalan və yığılıb

qalmış problemlərin son ölçülərini, dəyişikliyə səbəb olan amilləri və bu amillərlə mübarizə üçün nələrin görülməli olduğunu daha aydın şəkildə ortaya qoyur. Əslində, XX əsrin ikinci yarısında dərc olunan hesabatlar göstərir ki, ekoloji problemlər daim artan tendensiyadadır. Lakin son dövrlərin bilik və təcrübəsi ilk dəfə olaraq göstərdi ki, bu problemlər qlobal təhlükə həddinə çatıb və bəlkə də bəşəriyyətin onlarla mübarizə aparmaq imkanlarından kənara çıxmağa başlayıb.

Təhlükəsizlik anlayışı genişləndikcə təhlükənin qavranılması da konkretliyini itirir. Qloballaşmanın təsiri ilə milli və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələləri arasındakı fərq aradan qalxır. Milli dövlətlərlə yanaşı, terrorçular və dini qruplar kimi aktorlar da təhlükəsizliyi təhdid edə bilər. Bu kontekstdə təhlükəsizliyin yenidən nəzərdən keçirilməsi üçün ilk addım onun yeni və ənənəvi təhdidləri əhatə edəcək şəkildə müəyyən edilməsidir. Bugünkü təhlükəsizlik problemlərinin bir çoxu dövlətlərə deyil, fərdlərə qarşı təhdidləri əhatə edir. Bu səbəbdən fərdlərin təhlükəsizliyi dövlətlərin təhlükəsizliyindən daha üstündür. Çünki qloballaşma ilə bugünkü təhlükəsizlik problemləri dövlətlə bağlı təhdidlərdən çox fərqli təhdid elementlərindən yaranır (6, s. 3).

Ənənəvi yanaşmaya görə, təhlükəsizliyə yalnız dövlətlər cavabdeh olduğu halda, yeni yanaşmalara görə, təhlükəsizlik bütün fərdlər üçün ümumidir və qarşılıqlı asılılığa əsaslanır. Qlobal təhlükələr bütün fərdlər üçün mövcuddur və rəqabətdən daha çox beynəlxalq əməkdaşlıq və qarşılıqlı asılılığı vurğulayır. Bu kontekstdə təhlükəsizliyin yeni təhlükəsizlik yanaşmalarına uyğun təmin edilməsi də fərqli bir məsuliyyət şüurunu göstərir.

Qloballaşma ilə dünyanın bir hissəsindən digərinə keçidin asanlıığı şimaldan cənuba hərbi müdaxilə üçün tələb olunan fiziki imkanları artırmış, bu cür müdaxilələrin xərclərini əvvəlki dövrlərlə müqayisədə ucuzlaşdırmış və beləliklə də, bu cür müdaxilələrə yol açmışdır. Qloballaşma nəticəsində əldə edilən faydaları qoruyub saxlamaq qayğısı, həm də “Quick Response Force” kimi yeni birləşmələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Qloballaşmanın sürətləndiyi dövrdə, məsələn, ABŞ Balkanlara (Serbiya-Kosovo), Mərkəzi Amerikaya və Şimali Afrikaya (Somaliyə) əsgər göndərdi və ərazi maraqları İngiltərəni Argentina ilə Folklend adalarına görə münafişə həddinə çatdırdı.

Təhdidlərin şaxələndirilməsi ilə təhlükəsizlik anlayışı və ölçüsü də genişləndi. Müharibə və silahlı münafişələrlə yanaşı, ekoloji, sosial, mədəni və enerji problemləri də təhlükəsizlik təhdidlərinə əlavə edilərək qloballaşdı. Təhlükəsizliyin bu cür diferensiallaşdırılması və şaxələndirilməsi ənənəvi təhlükəsizliyin şübhə altına alınmasına səbəb olub. Bu kontekstdə həm pozitivist tənqidi yanaşmalar, həm də Kopenhagen yanaşması təhlükəsizliyin müxtəlifliyini irəli sürdükləri fikirlərlə izah edir və klassik yanaşmaya alternativ baxış təklif edir.

Bu prizmadan qiymətləndirildikdə, indi dövlət yönümlü təhlükəsizlik yanaşması fərdi yönümlü beynəlxalq təhlükəsizliklə əvəz olunur. Bu kontekstdə, fərdin təhlükəsizlik ehtiyaclarına diqqət yetirən bir təhlükəsizlik yanaşması siyasətlərə daxil edilməlidir.

Qloballaşma fərdin iqtisadi, siyasi və sosial həyatda daha güclü və təsirli olmasına, malik olduğu biliklərlə daha qiymətli olmasına, dövlətin subyekt olmaqdan kənarda öz şəxsiyyətini müəyyənləşdirməkdə daha azad, daha sərbəst ünsiyyət və təsir imkanlarına malik olmasına səbəb olmuşdur.

Qloballaşmanın gətirdiyi rəqabət qabiliyyəti bütün dünyada silah bazarlarının sayının artmasına və böyüməsinə səbəb olub ki, alıcıların kimliyindən asılı olmayaraq, yüksək şiddətə malik, yüksək çeşidli və ucuz silahlar qiyməti ödəmək müqabilində satıla bilsin. Bu vəziyyət yalnız terror təşkilatlarının öz hərəkətləri nəticəsində itkiləri artırma biləcək daha təsirli vasitələrə sahib olmasına kömək edir.

Qloballaşma ilə birlikdə iqtisadiyyatın, bazarın, insanların, cəmiyyətlərin, mədəniyyətlərin və dövlətlərin bir araya gəlməsi və eyni elementlərin qloballaşmanın nemətləri

kimi tanınan texnoloji vasitələrdən artan asılılığı terror təşkilatlarına yeni fəaliyyət hədəflərini tanımlağa şərait yaradır. Məsələn, indi kompüter və internet texnologiyasından istifadə edərək istənilən hədəf ölkəyə ciddi təsir göstərə biləcək bir hərəkəti kiçik bir ofisdən, hətta həmin ölkənin ərazisinə, əmlakına belə getmədən həyata keçirmək mümkündür. Maraqlı ironiyadır ki, qloballaşmanın verdiyi informasiya, informatika və texnoloji imkanlar bu fürsətin yararlanmasında asanlıqla əldə edilir.

Təhlükəsizlik məsələsini nəzərə alsaq, təhlükəsizlik fenomeninin yeganə subyek-tində dövlətlərin qalacağını gözləmək olmazdı. Məlum olub ki, insan təhlükəsizliyi anlayışında ifadə olunan şəxsiyyət şəxsiyyəti, fərdin rifahına təsir edən iqtisadi, sosial və siyasi varlıqlar, mədəni, psixoloji, ətraf mühit və sağlamlıqla bağlı şərtlər, bir sözlə həyat qorunmalıdır.

Nəticə

Soyuq müharibənin sonu, qloballaşma və 11 sentyabr hücumları təhlükə və təhlükəsizlik sahələrində genişlənməyə səbəb oldu. Nüvə silahlarının və terrorizmin yayılması, etnik və dini münaqişələr, mütəşəkkil cinayətkarlıq, ətraf mühitin çirklənməsi kimi məsələlər təhlükə və təhlükəsizlik sahəsinin genişlənməsinə misaldır. Bu gün dövlətlər arasında münaqişə və müharibə ehtimalı azalsa da, etnik və dini münaqişələr hələ də özünü göstərməkdədir. Digər tərəfdən, terror təşkilatlarının zamandan, məkandan və etik dəyərlərdən asılı olmayaraq hər an hərəkətə keçmə qabiliyyətinə və gücünə sahib olması təhdidlərin miqyasını göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasbəyli A., Nəcəfov E. Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi. Bakı: Mütərcim nəşriyyatı, 2007, 208 s.
2. Həsənov Ə., Vəliyev A. Dünya ölkələrinin müasir siyasi sistemləri. Bakı: Zərdabi LTD, 2013, 776 s.
3. Rüstəmov A. Müasir beynəlxalq münasibətlər tarixində kollektiv təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələləri və beynəlxalq təşkilatlar // AMEA Folklor İnstitutunun "Elmi axtarışlar" jurnalı, Bakı: №XXIV, 2006, s. 218- 223.
4. Kan K. Globalleşmenin Uluslararası İlişkilere Etkileri.// Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi(1), 2011, s.1-10.
5. Yılmaz S. Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi.// Stratejik Araştırmalar Dergisi 1 (01), 2015, s.5-25.
6. Battersby P., Joseph M. Globalization and Human Security // Rowman & Littlefield Pub. Inc., UK: Plymouth, 2009, pp. 3.
7. Dannreuther R. International security: The contemporary agenda. UK: Polity Press, 2013, 207 pp.
8. Edward A. Kolodziej Security and International relations. UK: Cambridge University Press, 2005, 250 pp.
9. Wolfers A. "National Security" as an Ambiguous Symbol Political.// Science Quarterly, Oxford University Press. 1952, Vol. 67, pp. 481-502.

Резюме

Агшин Хагвердиев

Проблемы обеспечения международной безопасности в глобализованном мире

Глобализация может быть оценена как процесс усиления связей и зависимости между государствами, особенно в экономической сфере, в результате количественного и качественного увеличения

глобального сотрудничества в социальной и экономической сферах между государствами и компаниями. С точки зрения последствий глобализации; Оно имеет широкое значение, охватывающее политическую, экономическую, социальную, культурную, географическую, экологическую и технологическую области.

Хотя признается, что многие проблемы прямо или косвенно влияют друг на друга; В этой статье основное внимание уделяется последствиям глобализации для безопасности. В результате множества прямых или косвенных последствий, вызванных глобализацией, произошло множество событий, которые оказали негативное влияние на безопасность. Наибольшее влияние глобализация оказывает на национальные государственные структуры. Глобализация, развитие международных и наднациональных структур приводит к эрозии национального суверенитета и усложняет реализацию силовой политики, направленной на обеспечение национальных интересов.

Концепция безопасности также меняется и меняет форму из-за прямого или косвенного воздействия среды глобализации. В сложившейся ситуации понятие безопасности расширилось и приобрело международную и надгосударственную структуру. Национальные государства теперь должны изменить свои концепции безопасности в соответствии с новыми условиями.

Наряду с традиционными примерами для понимания современного мира необходимы новые подходы. Чтобы достичь такой ситуации, необходимо принять во внимание существование глобализации. В настоящее время из-за влияния глобализации трудно найти источник опасности. С глобализацией проблемы безопасности также стали глобальными. Поэтому для решения этих проблем, которые государства не могут решить в одиночку, требуется более комплексный анализ расширяющейся концепции безопасности.

Ключевые слова: *международные отношения, международная безопасность, государственная безопасность, угрозы*

Summary

Aghshun Hagverdiyev

Problems of Ensuring International security in the globalized world

Globalization can be evaluated as a process of increasing connection and dependence between states, especially in the economic sphere, as a result of the quantitative and qualitative increase of global cooperation in the social and economic spheres between states and companies.

In terms of the effects of globalization; It has a broad meaning covering political, economic, social, cultural, geographical, ecological and technological fields. Although many issues are recognized to have a direct or indirect effect on each other; This article focuses on the security implications of globalization. As a result of many direct or indirect effects caused by globalization, there have been many developments that have a negative impact on security. The biggest impact of globalization is on national state structures. Globalization, the development of international and supranational structures leads to the erosion of national sovereignty and complicates the implementation of power politics aimed at ensuring national interests.

The concept of security is also changing and changing shape due to the direct or indirect effects of the globalization environment. As of the current situation, the concept of security has expanded and taken on an international and supra-state structure. Nation states now have to modify their security concepts according to new conditions.

Along with traditional examples, new approaches are needed to understand the modern world. To achieve this situation, the existence of globalization must be taken into account. Currently, due to the influence of globalization, it is difficult to find the source of the danger. With globalization, security problems have also become globalized. Therefore, a more comprehensive analysis of the expanding concept of security is required to solve these problems, which states cannot solve alone.

Key words: *International relations, international security, state security, threats.*

Redaksiya heyətinin üzvü i.e.d., prof. Həsənli Yadulla Həmdulla oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.